

SERBEST BÖLGELER

Aydınlık Dergisi, 19 Ekim 1997

Yıldırım Koç

1970'li yılların ikinci yarısında, gelişmiş kapitalist ülkelerde artan işgücü maliyeti, yükselen işsizlik oranları, iletişim ve ulaştırma teknolojisinde sağlanan büyük gelişmeler gibi bazı etmenlere bağlı olarak, uluslararası işbölümü yeniden biçimlendirilmeye başlandı. Temel hedef, azgelişmiş ülkelerdeki ucuz işgücünden yararlanmaktı. Ancak, dünyadaki siyasal saflaşma atılabilecek adımları kısıtlıyordu. Bu koşullarda ihracata yönelik üretimin gerçekleştirileceği serbest bölgelerin yaygınlaştırılması gündeme getirildi.

Türkiye de bu gelişmeden payına düşeni aldı. 1927 yılında çıkarılan Serbest Mintika Kanunu ve 1953 yılında kabul edilen 6209 sayılı Serbest Bölge Kanunu, ağırlıklı ticarete yönelikti. 1976-1977 yıllarında ise Türkiye'de ihracata dönük imalat sanayii üretimi yapacak serbest bölgelerin kurulması gündeme geldi. Ancak günün hükümetleri bunu başaramadılar.

1978 yılında ise Birleşmiş Milletler Sınai Kalkınma Örgütü tarafından Dünya İhracata Yönelik Üretim Bölgeleri Birliği (WEPZA) kuruldu. Merkezi A.B.D.'de Arizona Eyaleti'nde bulunan WEPZA'nın amacı, serbest bölgelerin yaygınlaştırılmasıydı. Türkiye, 1991 yılında WEPZA'ya üye oldu ve WEPZA'nın 17. Uluslararası Serbest Bölgeler Konferansı 5-8 Ekim 1997 günleri İstanbul'da toplandı.

Türkiye'de 12 Eylül sonrasında tüm ülke sendikal hak ve özgürlükler açısından bir serbest bölgeye dönüştürülmüştü. Serbest bölgelerin kurulması 1985 yılına kadar ertelendi. 1985 yılında, Turgut Özal'ın başbakanlığı döneminde 3218 sayılı Serbest Bölgeler Yasası çıkarıldı. Bu kanuna göre, serbest bölgelerin herbirinin kurulmasından sonraki 10 yıllık süre içinde kesin bir grev yasağı vardır (Geçici Madde 1). Türkiye'de serbest bölgelerde yatırım yapılması için yapılan duyurularda bu grev yasağı özellikle belirtilmektedir.

Bugüne kadar Mersin (1988), Antalya (1988), Ege (İzmir,1990), İstanbul Atatürk Havalimanı (1990), Trabzon (1992), İstanbul Deri (1995), Doğu Anadolu (Erzurum, 1995), Mardin (1995) ve İstanbul Uluslararası Menkul Kıymetler serbest bölgeleri faaliyete geçti.

Dikkat edileceği gibi, bu bölgelerin tümü hala kesin grev yasağı kapsamındadır.

Günümüzde ise Adana-Yumurtalık, Trakya, Samsun, Kayseri, Rize, Çatalca, Tuzla ve Menemen serbest bölgelerini faaliyete geçirme çalışmaları sürdürülmektedir.

Türkiye'de halen faaliyette bulunan 9 serbest bölgede 511'i yabancı, 947'si yerli olmak üzere 1458 şirkette 7000 dolayında işçi çalışmaktadır ¹. Serbest bölgelerin yıllık ticaret hacmi 1988 yılında 154 milyon dolarken, 1995 yılında 3 milyar dolara yükselmiştir ².

Serbest bölgeler, TÜRK-İŞ'in yaptığı başvuru üzerine, ILO'nun gündemine de geldi. TÜRK-İŞ, 10 yıllık grev yasağı uygulamasının 87 ve 98 sayılı ILO Sözleşmelerinin ihlali olduğunu ileri sürdü. ILO Örgütlenme Özgürlüğü Komitesi, ILO Yönetim Kurulu tarafından onaylanan 21 Mart 1996 tarihli raporunda TÜRK-İŞ'in bu iddiasını haklı buldu. Ancak bu konuda Hükümetler herhangi bir girişimde bulunmadı.

Türkiye'nin Avrupa Birliği ile gümrük birliğine girmesinin ardından bu konunun önemi artacağına benzemektedir. Türkiye henüz ulusötesi sermaye için bir "üretim merkezi"

¹ THY, Skylife, Eylül 1997, s.148.

² İstanbul Sanayi Odası Dergisi, Kasım 1996, s.36.

olmamıştır. Ancak, 28-29 Eylül 1997 günleri İstanbul'da toplanan Dünya Ekonomik Forumu'na katılan 30 ülkeden 220 işverenin eğilimi bu yöndedir.

Serbest bölgelerde çalışan işçilerin sendikalaşma ve toplu pazarlık hakları vardır. Ancak örgütlenmeleri önünde ciddi engeller de söz konusudur. Hükümet, serbest bölgelerde üretim birimlerini artırma çabası içindedir. Bu çabaların başarılı olması durumunda, Türkiye işçi sınıfı ve sendikacılık hareketi, yaşadığı sorunlara ek olarak, yeni sorunlarla karşı karşıya kalacaktır. Serbest bölgeler konusunun ciddi bir sorun kaynağı oluşturduğunu görmek ve bu konuda çeşitli önlemlerin alınmasını sağlamak için sistemli bir çaba içinde olmak gereklidir.